

VÝJIMKY, JAK DÁLE?

PETR BAUER

Ing. PETR BAUER

Pracoval přes 25 let na AOPK ČR jako botanik a nyní pracuje v Národním parku České Švýcarsko. Koordinuje monitoring, územní plánování, zajišťuje managementová opatření v krajině a spoluprací se zemědělskými subjekty, podílel se na vyhlášení NP České Švýcarsko. Zabývá se dlouhodobě problematikou ochrany přírody a krajiny a invazními druhy rostlin.

V poslední době se začalo diskutovat o novele zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. (dále jen zákon) ve věci změny kategorizace zvláště chráněných druhů, přístupu ochrany a způsobu povolání managementu, podpory nebo jejich likvidace. Příslušným ustanovením k těmto činnostem je § 56, ve kterém se dozvíme možnosti pro udělení výjimky. Existují čtyři důvody, ze kterých lze výjimku udělit: v zájmu druhu, v zájmu prevence škod,

vávy za účasti odborníků na příslušnou skupinu druhů. Červené seznamy se snaží zachytit i populační dynamiku, velikost areálu výskytu i početnost; a obecně lze tento přístup k hodnocení ohroženosti druhů označit jako pokrokový.

ROZBOR PROBLEMATIKY

Diskuze o možnostech, důvodech a způsobech udělování výjimek je velmi časté téma nejen mezi ochranáři, ale patrně i mezi ze-

Žabníček vzplývavý (Luronium natans) – druh silně ohrožený a v Červeném seznamu je zařazený v kategorii C1b – druh vzácný, ubývající a bez managementových opatření pravděpodobně v ČR odsouzený k zániku. Foto Petr Bauer

v zájmu zdraví a bezpečnosti, pro účely výzkumu a vzdělávání. Výjimka znamená mimořádný úkon mimo obecná pravidla, tzn. něco nestandardního, na co není ani právní nárok.

Dalšími důležitými paragrafy v zákoně jsou §48, ve kterém je uvedena kategorizace rostlin a živočichů, a §49 a 50, kde jsou uvedeny základní podmínky ochrany zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů (dále jen ZCHD).

Zákon pak doplňuje vyhláška č. 395/1992 Sb., ve které jsou uvedeny jednotlivé ZCHD včetně zařazení do kategorií.

Vědecko-ochranářským nástrojem na určení míry ohroženosti druhů jsou tzv. černé² a červené seznamy, které jsou aktualizov-

mědělci, stavbaři, investory a v neposlední řadě i politiky. Poslední jmenovaná skupina má obvykle velmi specifický a jasný postoj k této problematice, ale v odborných kruzích je diskuze nejednoznačná. Můžeme přemýšlet o principech rozdělení do současných kategorií ve smyslu vyhlášky č. 395/1992 Sb. nebo diskutovat o rychlosti její aktualizace v průběhu doby její platnosti. Změny v přírodním prostředí však probíhají podstatně rychleji než legislativní úpravy, což je zásadní kámen úrazu. Pozitivní a aktuální alternativou může být červený seznam rostlin a další seznamy tohoto typu pro jednotlivé skupiny, např. houby, mechorosty a živočichy.

Aktuální systém se jeví jako překonaný

¹ Zkráceno, přesná a celá citace je uvedena v zákoně

² Pozn. redakce - dříve byl součástí červených seznamů ještě černý, který uváděl druhy vyhynulé, ale v současnosti černý seznam je označením pro druhy nepůvodní a nežádoucí.

Zvonečník hranatý (Phyteuma orbiculare) – druh silně ohrožený, v Červeném seznamu je druhem C2t – druh ubývající, příklad kdy oba přístupy hodnocení druhu se shodují, ale z Červeného seznamu vyčteme ubývající trend. Foto Petr Bauer

a na místě je nejen ochrana samotného jedince, ale i celého společenstva (obvykle u rostlin). Zde je druh jeho součástí a bezpodmínečně musíme zajistit ochranu celého společenstva a faktorů podmiňujících jeho existenci; mějme na mysli vzájemné druhové vazby.

Přehled o ohrožených rostlinných společenstvech byl zpracován již v roce 1983 (Moravec et al., 1983). Druhé přepracované a doplněné vydání bylo publikováno v roce 1995 (Moravec et al., 1995). Pokračováním přehledu o výskytu a ohroženosti rostlinných společenstev podává katalog biotopů (Chytrý et al., 2001) vydaný nejprve v roce 2001 a doplněný v roce 2010 (Chytrý et al., 2012).

Orgány ochrany přírody mají v rukách velmi dobré výchozí materiály k zajištění ochrany rostlinných společenstev a následně i rostlin. „Evropskou“ ochranu vybraných společenstev a druhů v ČR zajišťuje soustava Natura 2000. Možná bychom mohli ochranu společenstev přijmout i na národní úrovni a zrušit kategorie ohrožený a silně ohrožený druh a ochranu zajistit ochranou celého společenstva. Domnívám se, že ochrana společenstev je neprávem

opomíjena, což lze ilustrovat na příkladu mokřadních luk (*Calthion, Filipendulion*): je místy až tragikomické vymýšlení programů na zadržování vody v krajině a současně trvalá likvidace mokřadních společenstev. Problematika rozhodnutí ve věci udělení výjimky (výjimek) je stanovena zákonem, který zná pouze čtyři možnosti udělení výjimky do zásahu přirozeného vývoje chráněného druhu. V prvním případě, ochraně druhu, je podle mého názoru zbytečným byrokratickým nástrojem. Na základě znalostí velikosti populace a výskytu druhu v regionu či v ČR by příslušný orgán ochrany přírody měl být natolik odborně způsobilý, aby posoudil míru zásahu vůči ohroženému druhu. Stejný případ bychom našli u opětovného osídlení (reintrodukce) nebo výzkumu. V obou případech by ústřední orgán ochrany přírody, Ministerstvo životního prostředí, mělo zřídit ústřední registr, kde by byla vedena evidence druhů (kde jsou plánována opatření v jejich prospěch) a opatření prováděných orgánem ochrany přírody, včetně lokalizace a vyhodnocení samotného opatření či zásahu. Tyto aktivity by mohly být vedeny zjednodušenou formou závazného stanoviska či nařízení. Kontrola ústředním orgánem ochrany přírody, veřejností a odbornými institucemi by mohla fungovat zcela bez problémů.

U kategorie kriticky ohrožených druhů si velmi často vzpomenu na hodnoty, které vytvořila lidská civilizace. Archeologické památky v podobě Věstonické venuše, národní relikvie v podobě korunovačních klenotů nebo architektonická díla, jako je chrám Svaté Barbory v Kutné Hoře, Karlův most v Praze a další klenoty z jiných oblastí, společnost nepřipustí zničit či poškodit. Lidé k nim vzhlíží s úctou a pokorou. Poněkud odlišně se přihlíží k přírodním hodnotám, které velmi často nelze vyrobit nebo opravit. Vyhynutí druhu je obvykle trvalým a nevratným krokem. Lidské společnosti však nebyl nikým udělen mandát k procesu vybíjení a likvidaci druhů, společnost si jej přidělila sama.

Kategorii kriticky ohrožených druhů, případně přísně chráněných druhů, je proto podle mého názoru nutné ponechat. Režim ochrany by znamenal nedotknutelnost ve smyslu likvidace lokalit a druhu. Manipulace s druhem a jeho orgány (kořen, oddenky, hlízy, semena) za účelem výzkumu by měla v tomto případě podléhat výjimce.

Specifickým případem je výskyt ZCHD na zemědělské půdě, kdy výskyt druhu je pří-

mo podmíněn hospodářskou činností, ale o úspěšnosti přežití druhu rozhoduje např. termín či způsob provádění agrotechnických operací. V tomto případě je nutné hospodáře nejprve informovat (nejdříve osobně a po té úřední cestou) a dohodnout podmínky ochrany a managementu. V případě úmyslného vyhubení druhu nebo cíleného poškození stanoviště by se pohlíželo na tuto činnost jako na správní delikt. Orgán ochrany přírody by měl mít možnost podniknout opatření i v případě nečinnosti vlastníka pozemku.

Výskyt chráněných druhů na antropogenních stanovištích, jako jsou stavby nebo jiná technická infrastruktura, by mohl být chráněn na základě dohody jako v případě zemědělských činností, přednost by však mělo mít hlavní využití stavby. Pokud dohoda není možná, i v tomto případě by vlastník neměl být oprávněn způsobit úmyslný zánik druhu; předpokladem by měla být vzájemná dohoda s orgánem ochrany přírody, nemám však na tyto případy zcela jasný pohled (možnost řešit odborným posouzením?).

Proces udělení výjimky v zájmu prevence závažných škod je spíše otázkou ochrany živočišných druhů, především šelem, a řešením by bylo stanovení oblastí ochrany výskytu a zpracování koncepce managementu druhů včetně návrhu řešení problémů a kompenzací újmy, které by byly

Jetel kaštanový (Trifolium spadicum) – druh zařazený v Červeném seznamu do kategorie C2t – druh v ČR s trendem ubývajícím, v Labských pískovcích je vzácný, ale jsou nalézány nové lokality. Foto Petr Bauer

Třezalka pěkná (Hypericum pulchrum) – druh národní legislativou nechráněný, v Červeném seznamu zařazen v kategorii C1r – vzácný, stabilní, několik málo lokalit. Foto Petr Bauer

vypořádány v co nejkratší době od vzniku konfliktu.

Důvod udělení výjimky z důvodu „jiného“ naléhavého veřejného zájmu je velmi ne-

chopitelný pojem. Jiný veřejný zájem bude pravděpodobně vždy jen zájem určité lobbyistické skupiny pro konkrétní záměr či ekonomický prospěch.

Drobnokvět pobřežní (Corrigiola litoralis) – příklad druhu kriticky ohroženého (vyhláška) a zařazeného do kategorie C1t – druh s několika lokalitami, malou početností a nepravidelným výskytem. Foto Petr Bauer

Aktuálně prosazovaný proces projednávání veřejného zájmu na úrovni politických orgánů je analogií z dob minulých. Projednání na úrovni vlády při současném počtu „technických“ ministerstev a jednoho ministerstva, hájícího životní prostředí, je postup nevyrovnaný, kde je obvykle předem znám výsledek. Řešením je objektivní posouzení důvodů k udělení výjimky mezi jedním technickým ministerstvem a resortem životního prostředí; případným „katalyzátorem“ by mohlo být Ministerstvo pro místní rozvoj.

ZÁVĚR

Právní úprava povolovacího řízení by měla být zjednodušena ve věci udělení výjimek za účelem managementu a ochrany druhu nebo jeho podpory. Orgán ochrany přírody musí řádně vyhodnotit možnosti a důsledky zásahu do stávající populace a její možnosti ohrožení, předpoklad očekávaného dopadu, řešení v případě neúspěchu a zajistit řádný monitoring.

Pro zodpovědné udělování výjimek za účelem likvidace populace druhu nebo poškození stanoviště je nutné ponechat dosavadní proces formou rozhodnutí. V rámci území, kde je předpoklad povolení činnosti vedoucí k negativním zásahům, je bezpodmínečně nutné vyhodnotit:

- a) počet lokalit v území
- b) vzájemné vazby mezi lokalitami
- c) posouzení důvodu vedoucího k zániku či likvidaci lokalit s chráněnými druhy
- d) možnost ochrany druhu na jiných lokalitách
- e) stanovení minimální velikosti populace k přežití (často nemožné stanovit) a následně zajistit monitoring druhu v území. Cílem výše uvedené úvahy je „rozproudit“ diskuzi k tomuto tématu a najít efektivní řešení složité ochrannářské problematiky.

LITERATURA

Chytrý M., Kučera T. Kočí M., 2001: Katalog biotopů České republiky. Interpretáční příručka k evropským programům Natura 2000 a Smaragd. AOPK ČR Praha, 1-307.

Chytrý M., Kučera T., Kočí M., Grulich V. & Lustyk P. (eds), 2010: Katalog biotopů České republiky. Ed. 2. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 1-445.

Moravec J. et al., 1993: Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. Severočes. Přír., Litoměřice, 1-110.

Moravec J. et al. 1995: Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. Ed. 2. Severočes. Přír., Litoměřice, 1-206.